

GEZONDE STEDEN, BUURTTUINEN EN

*Davie Street buurttuin, Vancouver DC, Canada.
Foto: Geoff Peters (Flickr)*

NIEUWE ONGELIJKHEID

Het aantal buurttuinen in Nederland groeit de laatste jaren in een snel tempo, mede gestimuleerd door lokale overheden en onderbouwd met positieve effecten op onder andere de kwaliteit van voeding en de leefbaarheid van wijken. Dit artikel geeft een kritische reflectie op deze hype en nuanceert de hooggespannen verwachtingen rondom buurttuinen.

Veel gemeenten zien stadslandbouw, waaronder buurttuinen, als een wondermiddel. Van buurttuinen worden namelijk allerlei voordelen verwacht, met name op het terrein van fysieke, mentale en sociale gezondheid. De stedelijke trend van het tuinieren kan echter ook een keerzijde hebben. Het maatschappelijke debat over 'gezond' leven en 'lokaal' eten – als voedingsbodem van de buurttuinen 'hype' – kan nieuwe en nadelige sociale scheidslijnen creëren. Een kritische reflectie op de populariteit van buurttuinen en het bijbehorende streven naar meer gelijkheid op het terrein van gezondheid laat zien dat ook het tegenovergestelde effect kan ontstaan, namelijk nieuwe vormen van ongelijkheid.

Buurttuinen en gezondheid

Er bestaat een overvloed aan wetenschappelijke studies naar een diversiteit aan buurttuinen die de positieve effecten op met name fysieke, mentale en sociale gezondheid onderbouwen. Zo kan tuinieren een lagere Body Mass Index tot gevolg hebben door het eten van gezonder voedsel maar ook door meer beweging tijdens het werken in de tuin. Buurttuinen worden ook gezien als een belangrijke bron voor verspreiding en verbetering van kennis over voeding wat ook weer kan leiden tot een gezondere eetgewoonte en leefstijl. Werken in de tuin zou bovendien goed zijn voor de mentale gezondheid. Het vermindert bijvoorbeeld stress omdat tijd doorbrengen in een natuurlijke omgeving een ontspannend effect heeft. Wat betreft de sociale gezondheid laten wetenschappelijke

studies zien dat tuinen ontmoetingsplekken kunnen zijn voor een diversiteit aan buurtbewoners. Sociale interacties die in buurttuinen plaatsvinden kunnen vervolgens de ontwikkeling van onder andere sociale netwerken, sociaal kapitaal, integratie, gemeenschapsgevoel en leefbaarheid stimuleren. Buurttuinen worden daarom vaak ingezet als middel om sociale veranderingen in buurten in gang te zetten. Er zijn ook studies die laten zien dat buurttuinen economische veranderingen in buurten kunnen veroorzaken. Vergroening heeft een aantrekkelijker woonomgeving tot gevolg wat kan resulteren in hogere huizenprijzen.

Wat opvalt is dat er nog maar beperkte wetenschappelijke aandacht is voor mogelijk nadelige effecten van buurttuinen. Een belangrijk onderwerp dat volgens ons dringend aandacht nodig heeft betreft de sociale consequenties van het maatschappelijke debat over 'lokaal' eten en 'gezond' leven. Wat kan dit debat dat ten grondslag ligt aan en verweven is met de buurttuinhype voor gevolgen hebben voor hoe buurtbewoners met elkaar omgaan en samenleven?

Eet lokaal en leef gezond!

In het huidige maatschappelijke debat wordt veel aandacht besteed aan de wederzijdse afhankelijkheid van lokaal eten en gezond leven. Positieve kenmerken worden daarbij toegekend aan 'alternatieve', 'kleinschalige' en 'lokale' voedselproductie en negatieve kenmerken aan 'mainstream', 'grootschalige' en 'globale' voedselproductie.

Ondanks het feit dat lokaal geproduceerd voedsel niet per definitie gezonder is dan op grotere schaal geproduceerd voedsel, is dit denken wel stevig verworteld geraakt in onze maatschappij. De televisieseries 'Van Hollandse Bodem' en 'Maarten's Moestuin' zijn hier duidelijke voorbeelden van. Deze series informeren kijkers namelijk niet alleen over de cyclus van voedselproductie maar zij propageren en verheerlijken ook het gebruik van lokale, zelf verbouwde producten. Van Hollandse Bodem is een TV-show met een competitief element rondom wie de mooiste groenten kan kweken en de lekkerste gerechten kan koken. Maarten's Moestuin is een programma waarin de bekende schrijver Maarten 't Hart vertelt over zijn eigen tuinbouwkennis en uitlegt hoe je voedzame en gezonde maaltijden kunt bereiden met voedsel uit eigen tuin. Beide series benadrukken dat wij vervreemd zijn geraakt van de oorsprong van ons voedsel en dat deze kennis hersteld en ingezet moet worden om onze eetgewoonten te veranderen en gezonder te gaan leven. Buurttuinen zijn voorbeelden van lokale initiatieven om dit te bewerkstelligen.

De stedelijke trend van het tuinieren kan nieuwe en nadelige sociale scheidslijnen creëren

Nieuwe scheidslijnen

Buurttuinen worden vaak opgezet, maar doorgaans ook gebruikt en beheerd door de stedelijke middenklasse, ondanks goede bedoelingen om ook de armere onderklasse erbij te betrekken. Het onderzoek van Veen naar een aantal Nederlandse buurttuinen laat bijvoorbeeld zien dat de groep betrokkenen behoorlijk homogeen van aard is wat betreft sociale, economische en culturele achtergrond, ondanks pogingen om 'anderen' erbij te betrekken. Van potentiële ontmoetingsplekken voor een diversiteit aan buurtbewoners zijn buurttuinen in de praktijk dus eerder plekken die bestemd lijken voor, en geclaimd zijn door, een beperkte en grotendeels gelijksoortige groep bewoners – die vaak ook een gedeelde interesse hebben in tuinieren en lokaal voedsel. Onderzoek van Glover in een middelgrote Amerikaanse stad laat daarnaast zien dat Afro-Amerikaanse bewoners de buurttuin als een 'white folks project' beschouwen waar zij zelf niks te zoeken hebben. Uit onderzoek van Guthman blijkt dat de Amerikaanse 'witte middenklasse' op hun beurt de 'gekleurde medemens' ziet als niet zo geïnteresseerd in lokaal voedsel en gezond leven.

Dergelijke 'wij'-'zij' verhoudingen en stereotypingen kunnen uitgroeien tot processen van stigmatisering, met name ook vanwege de neoliberale grondslag van het maatschappelijke debat over gezondheid. Een neoliberale grondslag vat Skeggs samen als 'het centraal stellen van individuele keuze, moraliserende gedragscodes en eigen verantwoordelijkheid (...) die maatschappelijke condities creëert waarbij de associaties tussen sociale groepen en morele normen en waarden opnieuw geordend en ingedeeld worden' (p. 316). Als gevolg van onder andere buurttuinprojecten en televisieseries over tuinieren en koken met zelf gekweekte producten worden de normen en waarden van lokaal eten en gezond leven op moraliserende wijze uitgerold over de gehele maatschappij. Dit resulteert in een duidelijk onderscheid tussen 'acceptabel' en 'onacceptabel' gedrag dat niet alleen een indeling en ordening maakt van individuen of groepen personen maar ook van plekken in de stad. Buurttuinen kunnen gezien worden als plekken die ruimtelijke representaties bevatten van

een maatschappelijk oordeel en zelfs veroordeling. Zij die niet kunnen en willen voldoen aan 'de norm' worden gestereotypeerd als ongezond en gestigmatiseerd als onverantwoordelijk.

Buurttuinen bevatten weliswaar de potentie om sociale scheidslijnen te verminderen of zelfs te verwijderen – zoals eerder genoemde wetenschappelijke studies gericht op positieve gezondheidseffecten hebben laten zien – maar ze kunnen deze ook bevestigen en verstevigen. Buurttuinen kunnen zelfs nieuwe scheidslijnen in de buurt creëren doordat ze normatieve ideeën uitdragen over wie gezond en daarmee verantwoordelijk is en wie niet – hoewel lokale oogst niet noodzakelijk gezonder is dan globaal voedsel. De vaak 'gekleurde' en armere buurtbewoners die niet deelnemen aan buurttuin projecten kunnen zich hierdoor aangewezen voelen, door de doorgaans 'blanke' en rijkere middenklasse in de buurt, als de 'onverantwoordelijke en onacceptabele ander' met een mogelijk gevoel van minderwaardigheid en zelfs ongewenstheid tot gevolg. Op deze wijze kunnen er nieuwe vormen van ongelijkheid ontstaan wat betreft sociale en mentale gezondheid.

Kritisch perspectief op buurttuinen

Het maatschappelijke debat over voeding en gezondheid reflecteert sterke morele normen en waarden over wat acceptabel en verantwoordelijk is en vooral wat niet. Binnen deze context stimuleren beleidsmakers het opzetten van buurttuinprojecten met goede intenties en de projecten kunnen inderdaad resulteren in meer gelijkheid op het terrein van (fysieke, mentale en sociale) gezondheid. Tegelijkertijd bestaat het risico van nieuwe vormen van stereotypering, stigmatisering en uitsluiting – mede als gevolg van de neoliberale principes die ten grondslag liggen aan het maatschappelijke debat over voeding en gezondheid. Wij pleiten daarom voor meer onderzoek naar alledaagse gevolgen van sociale differentiatie onder invloed van dit maatschappelijke debat en de bijbehorende buurttuinhype. Er dienen meer wetenschappelijke studies te komen met kritische reflecties op de morele normen en nieuwe scheidslijnen die in en door buurttuinen kunnen ontstaan. Alleen dan kunnen we een goed begin maken met een genuanceerde afweging van de voordelige en nadelige effecten van buurttuinen op (on)gelijkheid wat betreft fysieke, mentale en sociale gezondheid van alle stedelingen.

Literatuurselectie

- Glover, T (2004) Social capital in the lived experiences of community gardeners. *Leisure Sciences* 26, pp. 143-162.
- Guthman, J (2008) "If they only knew": Color blindness and universalism in California alternative food institutions. *Professional Geographer* 60, pp. 387-397.
- Skeggs, B (2005) The making of class and gender through visualizing moral subject formation. *Sociology* 39, pp. 965-982.
- Tornaghi, C (2014) Critical geography of urban agriculture. *Progress in Human Geography* 38, pp. 551-567.
- Veen, E J (2015) Community gardens in urban areas: A critical reflection on the extent to which they strengthen social cohesion and provide alternative food. PhD dissertation. Wageningen: Universiteit Wageningen.

BAS SPIERINGS (B.SPIERINGS@UU.NL) IS UNIVERSITAIR DOCENT EN ONDERZOEKER STADSGEOGRAFIE AAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT.
ILSE VAN LIEMPT (I.C.VANLIEMPT@UU.NL) IS UNIVERSITAIR DOCENT EN ONDERZOEKER STADSGEOGRAFIE AAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT.
EMIEL MALIEPAARD (E.MALIEPAARD1@GMAIL.COM) IS PROMOVENDUS SOCIALE GEOGRAFIE AAN DE RADBOD UNIVERSITEIT NIJMEGEN.